

ახალი ამბავი

* ჩვენ მივიღეთ ახალი ქართული წიგნი „დღაჯაკის ხედილი“, ნაწილი ბიბლიკის ქალისა, ნათარგმანი რუსულიდან ბ-ნ ი. რამიშვილის მიერ. ეს მოთხრობა, როგორც გვხვს სოცს, არ მამდინსავე წლის წინად დაბეჭდილი იყო რომელიღაც რუსულს ჟურნალში. თვით მოთხრობა მინი-ცა-და-მინიც თვალსაჩინო არ არის, მაგრამ მინიც საბოლოოდ წიკითხება, რადგანაც ავტორი იზიდავს მკითხველის ყურადღებას თავისი გულწრფელი მითითებითა და თანაგრძობით ჩაგრაულობით. სამწუხაროდ, ბნის ჩანაწერი თარგმანს აქაიქ მინის უსწორმასწორობა ეტყობა. წიგნი საკმაოდ სუფთად არის დაბეჭდილი. მისხის სტამბაში და ღირს სამ შეურად.

* ამ თვის ათს, შაბათს, კვ-კასის სამხურთხე საზოგადოების მორიგი სხდომა ეტყება. ამ სხდომაზე ბ-ნი პოლიტოვი და ინანაშვილი წაიკითხნენ თავთავიანთ მოხსენებას ეზვის სწეულბათა შესახებ და ამიტომაც იმედია, რომ ჩვენი საზოგადოება ყურადღებას ათხოვებს ამ სხდომაზე.

* ეს მეორე დღეა, რაც რუსეთის ფოსტა არ მოსულა ტფილისს.

* ჩვენ შევიტყეთ, რომ ქართული დრამატული ჯგუფი ახლად წარმოასტუმროს დასავლეთის აუტსა „Жизненным путем“. პირს ქართული გადმოუღია ბ-ნ კ. ნანძიქს.

* ამიერკავკასიის რკინის გზის გაშენება ამ მოკლე ხანში შეუძლებელია რკინის გზის ახლის სადგურის აშენებას. ამ სადგურს ეწოდება „ნათ-

ლილი“ და ნათელის მიხედვით იქნება აშენებული. სადგურის გეგმა უკვე შედგენილია და მუშაობასაც მალე დაწყებენ. ეს ახალი სადგური ღირს „შეღებვის მისკლი“ ნათელის მსოფლიო სარკის, ანასთანვე ერთად უნდა გადასწყვედოს ნათელის მისკლის ვადანაწილს.

* ჩვენ გეტყობინებენ, რომ ამ თვის პირველს, დანის 11 საათზე, საქონლის მატარებელი № 94, რომელიც ტფილისიდან მიდიოდა, ფურცელს დატყავა ავტოსასა და მცხეთას შუა (მცხეთის ხილის იქით). ფურცელი დატყობილი იყო სახელმწიფო საქონლით და სრულიად დაზარალებული იყო. მცხეთის მხარეში, როგორც ამბობენ, ეს უხედავად მომხდარა გზის გადასავალზე, ყარაულს უფრადღებობის გამო. ყარაულს დროზე არ შეუტრახეს ღიანდაგზე გადასავალი გზა.

* სოფ. ასხდგორადგენ (დუშეთის მაზრაში) გვეყრენ: აქაურ სოფლისთვის, რომელიც დღედაღამეათი აქვით შეთავაზებული ქართული ენა, გამართეს სამხრეთი საქალაქო სკოლა. რასაკვირველია, ყველანი შეხმარდნენ ამ ამბავს, მაგრამ უნდა დადგინდეთ, რომ ყმაწვილებს ასწავლიან რუსულსა და სომხურს, ქართული-სოფლიად განდევნილია სკოლიდან. ბავშვებისთვის სასტიკად აღუკრძალვეთ ქართული ლაპარაკი. არც ამასა სჯერდება მასწავლებელი და თითოეული უწყვეტ სოფლის ილია ქობის, ჩარაბი სომხურად არა დაზარალებულია; დღედაღამეათი მენ და ეუბნებიან: „არა-და სი-და-მ უნდა ვიცოდეთ სომხური ენაო!“

* 2-ს ნოემბერს, შოთხე განუყოფილბაში, საღამოს ათს საათზე, ნავარის ქუჩაზე, ფრიდონის სხლის ვაზში, პოლიციებმა იპოვეს მიღებული ბავშვი-ფეი. როგორც

მეტყობა, იმის დღისა უნდა იყოს. ყმაწვილი გავზავნეს საბავშვო ინსტიტუტში.

* პირველს განუყოფილბაში, გახანო ფიქრი ქუჩაზე, სარკისაგის სხლის მას-და-მალად, იპოვეს ყმაწვილი-ქალი. როგორც მეტყობა, იმის ვაზში უნდა იყოს. ყმაწვილი გავზავნეს საბავშვო ინსტიტუტში.

* 2-ს ნოემბერს, ნაუგადამგის 2-ს საათზე, მაიალიის ვაზში, ტფილისის მოქალაქე ივანე ავანდილოვმა ჩნესის დროს დანია დასწრა შეეცა ტფილისსავე მოქალაქე ალექსანდრე პერსიფალოვ. დაჭრილი სამეგრელოში გაგზავნეს. გამოძიება სწავრავს.

დაბაღ სოფელი

(შორეული ამბავი)

ქუთაისი. ამას წინად მე ქორნაშვიტებმა აღმწიშნა ერთი სახლიანი-მე-მე-მე ჩვენი ცხოვრებისა. ეს ამბავი ჩვენი ცხოვრებისა, იმის სახელით ვარემოვებ. მე მოგახსენებდით ერთს ყმაწვილს კაცს, რომელსაც საბურთალო კონდა შეუძენია და ხელი მოუკიდნა მამულსა და ოჯახსა-ბაბისათვის, მე ვამბობდი ბ-ს გუნდა-მეზე, ეს ვაგომედა ბ-ს საუფრადლო-მოდ ჩათვალე ორს მიზეზის გამო. ერთი მიზეზის, რომ გზა, რომელსაც ბ-ნი გუნდაც დასდგომა, ნამდვილი გზა ჩვენი წარბატვისა. ეს გზა უნდა იქნებოდა ჩვენი ისტორიის და თვით ბუნებას და რადგან ნამდვილია, უსაკლოდ ნაყოფიერიც უნდა იყოს. ჩვენ და სახელობდა უნდა ესთქათ, რომ ეს ვარემოება უცაბედად ამ შე-მთხვეთილი ოჯახს, აბსურდულად და განზრახ დაზარალებული ჩვენი მოზარდის თაობისაც; სამეგრელო კონდას შექმნას ისე ეტანება ამ ბოლოს დროს ჩვენი ახალგაზრდა, როგორც ამას წინად ეტანებოდა იულიდიტს, ან საქმეში კონდას. მე-ბ-ნი არიან ცალკე-ცალკე განწეულნი ერთი თურანული ჯგუფისა და მისი განთავსებულნი ნაშთიო.

არა მიზეზის ის არის, რომ ჩვენმა ნაწილმა ყმაწვილმა კაცმა თავისი ცოლი და ცხოვრებაში გამოიყენა. ეს იქნება ბევრს გაეცინოს, მაგრამ საქმეს თუ კარად ჩაუკრებიდით, და-რკმულნი, რომ ეს ასეა. ძალიან ოზეთაი შემიხვევია ხოლმე, რომ ჩვენმა ნაწილმა ყმაწვილმა კაცმა ნაწილი ღირს კონდა, რომელიც მი-სულია და რომელიც პირდაპირ სა-ხელმწიფო თანამდებობათვის საკი-რო არ არის (და ეტლი ხომ ამ ნა-წილი უნდა აღმუშავდეს თავისი ნი-შნის კუთვნილი ადვოკატი) და სხ. შეუძენია და ის ყმაწვილი ან უფლებილი მეტე-კად დავებებდა და ან სულ სხვა საქმეს დაგია. ამ ნაწი-ს ყმაწვილს ხომ დაუმზავნეს თავისი ნი-შნი, ე. ი. ლთისგან ნაბოძები ტლან-ტი, ერთის სიტყვით გაუფლანგავს ძველის სიმაღლე. მაშროს დღე-ობა, რომ მოგია ბრალი ამ მოვლენის თვით იმ ყმაწვილს მოგახსენია თანვე. აქ ბრალდებულ მართა ისი-ბი არ არიან, ჩვენი ცხოვრებისა ვითარებას მეტი წილი უღებს ამ ბრალში. მაშასადამე, მეტი საბუთი შექმნა მისიამონა, რაცა დედინა, რომ ჩვენმა ცხოვრებამ ნება მისცა ორად ყმაწვილს თავიანთი ნიჭი და კონდა გამოეყენებინათ, მხოლოდ ის უნდა იფსურეთო, რომ ამ გვარი მავალდებულნი უფრო ხშირი იყოს ჩვენი ცხოვრებაში.

დღეს მე მინდა მოგახსენოთ მეორე ამ ნაწილიც მავალინი.

სადარგეთშივე, საცა მიუღია სწავლა ბ-ს გუნდას, მეორეობაში სწავლობდა მეორე ყმაწვილიც, ბ-ნი კუთვანი. ეს ყმაწვილი წელს ჩა-მოვიდა ქუთაისს და აქ გაიწიო ერთი ფრანგი, რომელიც ბ-ნი შოტს ჰყავდა მოწვეული შამაჩის ღერის საცეთე

ბლად. ბ-ნი ყოფიანა და ამ ყოფან-მა ვადასწყვიტეს ერთად დაეყოთ სა-ქმე, ე. ი. უფრის ყოფა და ღი-ნის ყოფა. ფრანგი ამ საქმეს თუ დაანება და სასწიში დაბრუნდა, ბ-ნი ყოფიანი-ცა დარჩა მართა, მაგრამ ვითარებულ ამხელვულს აზრს არ გა-დასდგომა. იმან გამოიჩინა ხსიანთის სიმტკიცე, რაცა, საუბედურად, ჩვენ, ქართველებს, გვაკლია ერთმა ნათე-სებამ ფლტ: უშუალოდ ორის თუნამდე და ბ-ნი ყოფიანი შეუდგა მუკათიად საქმეს, ისე მუკათიად, რომ დილი-დან საღამომდე ეს ორი თვეა თა-ვისს საბავშვოს და წელი არ გაუ-მართავს, ისე მუშაობს. რასაკვირვე-ლია, რადგან საქმე ისეთის სარკითა იყო დაწყებული, სარდაფს ბევრი რამ აკლია, მაგრამ უკლებელი ერთის დღეს არ გაეთდებდა. სარდაფი პატარაა, არის აშენებული სოხს კლდეზე, რი-ონის პირად, კოკოპაშვილის ანაწის პირდაპირ, ჩრდილოეთ მხარეზე, იმა-ზე მეორე სართულია აშენებული. თვით ბ-ნი ყოფიანი გვიჩვენებდა, რომ იქ სიბოძო თაი გრავლდებდ მჭერი არასრულს არ იქნებოდა, მაგრამ მე ე-ტყობ, რომ საუბედურად, იმისთანა-ზე-სულში მინიც, როგორც წელს იყო, 15 გრავლსამდე არ აკლდეს სიბოძო და სიბოძის თანაბრობა ხომ, მოგხ-სენებლად, აუცილებლად საქარა-კარის სარდაფისათვის, და უფრო სა-ქარაო კიდევ არ, რომ დიდ სიბოძო არ იქნეს, ასე 10—12 გრადუსს არც ასაკლდეს და არც დასაკლდეს. ბ-ნი ყოფიანმა იყიდა თანხითა ფუთიმდე კარგი სურისა, ზეთისთხის და ბაღდადის ყურმინი, რომლისხანაც საუკეთესო ღერობები დგება ხოლმე, და დასწრა. ერთი ვაჭირბა ყოფი-ანმა საქარის უქანლობის გამო გამოიარა. ვერც იქ იშინება კარგი საქარელი, მაგრამ ამასაც დასძლია, როგორც იქნა. რაც თითონ დას-

და ფილოლოგის**) შრომათა მიხედვით, იმის შრომა კომპლიკაცია სხვებულ კუთხა გრამატიკებისა, ამბობს ცაგარელი. თვითონ ფიქრს არა სცადია ქართული ენა და უხედავ-მძღველნიდა უფროა წყარობითა.

ფილოლოგია-ფილოლოგია იყო მხოლო-წერად საქართველოში მე XVIII სა-სუეფში. მის მიერ შედგენილი ქარ-თული გრამატიკა იტალიის ენაზე, როგორც მოწოდებით, ინანებდა ქ. გორშია. ქართული ენა ფ. დენარი-ჩას მემეინებდა სცადნა.

ყველაზე საუფლებელია შრომა ამ მხრით ჰერის შრომა ბრასისა. იმის L'Art liberal ou grammair georgienne-ნიამ და Elements de la langue georgienne-ნიამ იწყება ახალი ხანა ქართულის ენისა, არქე-ოლოგიისა, ისტორიისა და ლიტერატურის შესწავლისა. ბრასის გრამატიკის შესახებ სწავლული შედგენი-ამბობს: ევროპულს ენებზედ შედგენილი ქართული გრამატიკები ვერ აკმაყოფილებდნენ სწავლულს; ეს გრამატიკები სისტემის მოკლებულნი იყვნენ. სწავლულთათვის უფრო რიგანი, საუკეთესო შრომა საქარა იყო და ამ ნაწილი შრომა უნდა შედგენა ბრასის, რომელიც მრავალ წელთა განმელობაში დაუ-ლაღვად სწავლობდა ქართულს ენა-

სა, ისტორიასა, ლიტერატურასა და სხ.

აი მასალა, რომლის მიხედვით ზოგმა მეცნიერმა დასაქნა, რომ ქარ-თული ენა მონათესავეა ინდო-ევროპული ენათა ჯგუფისა, ზოგმა თურანულითა (აღტურისა) და ზოგმა-კი იგი აღიარა დამოუკიდებელ ენად.

ინდო-ევროპული ენათა მონათესაობა ქართულის ენისა პირველად გამოხატეა ფილოლოგმა ლენინცმა. ეს ფილოლოგის თავის წყარულში ქართულს ენას უნათესაებდა გერმანულსა, ლათინურსა და სომხურს ენებს. ლენინცი ჰქვირობს, რომ, ევკაბ, ძველი კლდისდღერი ჰგავდეს აწინდელ ქართულ ენასა, რომელიც მიმე-სავსება ბერძნულსა.

ამ აზრს ადგა აგრეთვე ბრასი, ბუერში და ბოპა, თავის აკადემი-ურ ლექციებში (1842 და 1845 წ.) ბოპა სტილობს დამტკიცოს ქარ-თულის ენისა და იმის შტოების მონათესაობა ინდო-ევროპულ ენებ-თან. ქართული ენა და ლაზურისა-ნსკრეტულს ენას ძალიან ემსავსება-ნიო.

ქართულის ენისა და თურანულ ენათა ჯგუფის ნათესაობაზე ყველაზე ცხარედ ილაპარაკა მაქს მიულერმა, თუმცა-ღა, განაგრძობს ცაგარელი, არც ამ მეცნიერს მოჰყავს საკმაო სა-ბუთი თავისი აზრის დასამტკიცებლად. მიულერის აზრით, ქართული ენა და, საზოგადოდ, კავკასიური ენე-

ბ-ნი არიან ცალკე-ცალკე განწეულნი ერთი თურანული ჯგუფისა და მისი განთავსებულნი ნაშთიო.

კლარკი არ თანხმება არც ერთს შემხსენებულს აზრს. ქართული ენა, მონათესავე შტოებით, მიანიჭა განსაკუთრებულ ჯგუფად მისის აზრით, ქართულს ენას თუცა საქაო მსგავსება აქვს ინდო-ევროპულითა და უმეტესად-კი ჩრდილო-აზიისა და სხვა ენებთან, მაინც, მიუხედავად ამისა, განსაკუთრებულ, დამოუკიდებელ ენად უნდა ჩათვალოს. შიგელიც ამავე იმეორებს. ქართული ენას არაერთი მსგავსება არა აქვს არც ერთს ენასთან და სრულიად განმარტავით იმეორება. ქართული ენა უფრო ალბად უფრო გავრცელებული იყოფა და მეტი სიფრე ექნა, მი-ნამესლოა.

ამ გვერდზე შეხედვითა და დავა პიტეკისევი პროფესორი ბ-ნი ა. ცაგარელი, რომელსაც ვერ-ჯერობით ქართულის ენის ამ თე იმ ენათა ჯგუფის მონათესაობას და კავშირ-შედ ერთ ვარაუწყებელი აზრის გამო-თქმა შესაძლებელი არ მიიჩნია, იმეორა-რომ ქართული ენა ვერ-ჯერობით საკმაოდ საუფლებელია და არის შეს-წავლილი. ამ შემთხვევაში საკმაო არ არის ვიცოდეთ მართა ქართული ენა და მისი ძველი მწერლობა, არა-მედ კარად უნდა შესწავლილი, გამო-კვლული და გამოიყენებული გქმარდეს აგრეთვე ამ ენის ყველა დიალექტები (ლაზური, მეგრული, სვანური) და

ადგილობრივი კილობო. ენა, რომელსაც უტყობია განმარტების, განთავსებითა და მწერლობა არა ჰქონია; ენა რომელიც არსებობდა მართა ხალხის ზვირ-მეცველებში, — ამ გვარ-სხვა ბევრი რამ საუფრად დაცული აქვს ხოლმე უწინდელის, ძველის ენისაო. სწორედ ამ გვარს მდგომარეობაში იყვნენ და არიან ლაზური, მეგრული და სვანური ენებიო და ამიტომ მათი შესწავლა აუცილებლად საკი-როა მეცნიერულად ქართულის ენის შესწავლისათვისა.

თუცა საქარა მასალა არ არის შეკრებილი ქართული ენის შესახებ, მაგრამ მინი, რაც არის შეკრებილი, იმის მიხედვითაც შევიძლიან ეს დედ-ვისკეთაო, ბრძანებს ცაგარელი, რომ ქართული ენას არაერთი დამოუკიდებუ-ლი და კავშირი არა აქვს არც ინდო-ევროპული ენათა ჯგუფთან და არც ლატინთან (თურანულითა). ანამდე იგი ენა, ვითარცა ბასის ენა ევროპაში, გვეიონა, უნდა იყოს ნაშთი დიდელს მთელს კავკასიაში ფრად-გავრცელებულ ენათა ჯგუფისა, — გავრცელებული უწინარეს იმ დროე-ბისა, ვიდრე კავკასიისა და მის სამხრეთ ქვეყნის შემოესკოდნენ არიის სებისა და ურალ-ალტაურ ტოპო-სა ხალხისა. ამას სწერდა ცაგარელი 1873 წელს (O. gram. lit. gruz. yam ka) და ამას წინად 1872 წ. წერილში „Сравнит. обзоръ морфологическ. рпейской группы кавк. языков“ (Ж. м. н. пр. 1872 წ. № 9).

ამას შემდეგ პიტეკისევი ცაგარე-ლი ბევრად შეუდგა ქართულის ენის და მის შტოების შესწავლასა, და გამოკვლევს ცაგარელმა 1876 წლი-დან 1879 წლამდე ადგილობრივ სა-მეგრელოში შესწავლა მეგრული ენა და შეკრება რეკლამასა, როგორც ამ ენის შესახებ, ისე ლაზურისა და სვანურისა. ბერეც მასალა შეუდგენა და 1880 წ. თავისი შრომა საუკრულად-ბით „Мингрельские Этимы“ (კლდე წიგნი-ად დაბეჭდა) სხვა დიალექტების შესახებ კი ვერ-ჯერობით არაერთი საუფ-ლებელი ლიტერატურული მასალა არ არსებობს, თუ, რასაკვირველია, ამ გვარ მასალად არ ჩათვლით დღე-ნ-ანანას (სანურ ანანას), რომელიც 1864 წ. დაბეჭდა ტფილისში სვანურსა, ქართულად და რუსულს ენა-ზედ და აგრეთვე კლარკისა და რიგის მიერ შეკრებულ გრამატიკულს ცნობებს იმეორულ ენათა შეს-ტყები ქართულ ენის სიტყვებთან შე-დარებით.

ქართული ლინგვისტიკა, ქართუ-ლის ენის მდგომარეობა სხვა ენათა შორის, ვერ-ჯერობით ამ ყოფი-შია. ხოლო თქმულს ისიც უნდა დავუბრუნოთ, რომ ბ-ნი ნ. მასა, როგორც სწერდა, „იყვინის“ ერთ-ერთ ტრ-ში, ქართული ენა მიიჩნია სხვა-ტყები ქართულ ენის სიტყვებთან შე-დარებით.

** თვით მასწავლებელი ქართულისა და რუსულის ენისა გრამატიკით 1820 წ.

